

Latvijā ir pilsoniskā sabiedrība, sektors ir profesionāli audzis un, iespējams, kļuvis publiskam sektoram neērts, intervijā saka biedrības “Latvijas Pilsoniskā alianse” direktore KRISTĪNE ZONBERGA. Vērtējot nevalstisko organizāciju lomu, viņa atzīst, ka pēdējos gados tā ir mazinājusies, jo ar publisko pārvaldi vairs neveidojas dialogs, ir vienvirziena komunikācija. Arvien vairāk tiek pieņemti arī tiesiskā regulējuma administratīvie ierobežojumi pilsoniskai sabiedrībai.

Īsumā

Pasaulē arvien vairāk izplatās tendence, ka ne vienmēr ir jābūt jumtiņam – NVO, pilsoniski aktīvs cilvēks var būt arī bez šīs juridiskās formas.

Negatīvā ietekme saistās gan ar jauniem ierobežojumiem attiecībā uz pilsonisko sabiedrību, gan ar publiskās pārvaldes attieksmi.

Ziedojumu sistēma nodokļu reformas rezultātā ir atmesta atpakaļ par gadiem desmit.

Redzam, ka ir jāveic pārmaiņas pārvaldībā, kas lielā mērā saistās ar Sabiedrības integrācijas fondu.

Pētījumi liecina, ka tikai 5% Latvijas iedzīvotāju pašlaik darbojas tādos NVO veidos, kas reāli var piedalīties lēmumu pieņemšanā un cita veida sadarbībā ar valsts un pašvaldību iestādēm. Cik aktīvi ir iedzīvotāji, veidojot pilsonisko sabiedrību?

Eiropas Sociālais pētījums, kuru Latvijā īstenoja Latvijas Universitāte, liecināja, ka Latvijā apmēram 100 000 iedzīvotāji ir iesaistīti kādā no nevalstiskajām organizācijām.

Pasaulē arvien vairāk izplatās tendence, ka ne vienmēr ir jābūt jumtiņam – NVO, pilsoniski aktīvs cilvēks var būt arī bez šīs juridiskās formas. Bet pēc kāda laika kaut kādā brīdī nonāk līdz tam, ka ir jādibina NVO, jo tādā gadījumā ir lielāks tiesiskais spēks.

Latvijā ir 23 000 NVO, 11% nodarbojas ar interešu aizstāvību. Atsevišķas jomas ir pārstāvētas ļoti plaši – īpaši kultūras, sporta un apsaimniekošanas nozarēs.

NVO ir kā tiltiņš starp publisko pārvaldi un sabiedrību. Vērtējot iedzīvotāju iesaisti, statistika liecina, ka Latvijā ir viena no zemākajām līdzdalībām Eiropā. Taču tas, cik daudz ir NVO un biedru, neliecina par līdzdalības līmeni, jo ir tikai viens no rādītājiem. Piemēram, Rīgā ļoti populāras ir apkaimes organizācijas, kuras apzina vietējo iedzīvotāju vēlmes. Ja salīdzina situāciju pirms vairākiem gadiem, cilvēki kļūst aktīvāki, iesaistās dažādās kampaņās, akcijās.

Kā vērtējat, vai NVO ietekmes loma Latvijā pēdējos gados palielinās vai samazinās?

Latvijā ir pilsoniskā sabiedrība, sektors ir profesionāli audzis un, iespējams, kļuvis publiskam sektoram neērts.

Taču, vērtējot ietekmes lomu, tendence ir negatīva. Esam vērsušies gada sākumā pie premjera, ka ir steidzami kaut kas jādarā, gaidām tikšanos. Negatīvā ietekme saistās gan ar jauniem ierobežojumiem attiecībā uz pilsonisko sabiedrību, gan ar attieksmi no publiskās pārvaldes.

Eiropā, pasaulē pēdējos gados notiek pilsoniskās telpas sašaurināšanās. Pirms trim, pieciem gadiem par to Eiropā viskaļāk sāka runāt saistībā ar autoritārisma pieaugumu Ungārijā un Polijā.

Arī Latvijā pēdējos gados tiek virzīti vairāki tiesiskā regulējuma administratīvie ierobežojumi pilsoniskai sabiedrībai, piemēram, tas attiecas gan uz piketiēm, gan publiskajiem pasākumiem. Tie tiek pamatoti ar drošības situāciju. Taču – vai tie ir samērīgi? Var jau uzlikt jaunus ierobežojumus terorisma riska sakarā, bet no otras puses – vai tas neparalizē vispārējās pilsoniskās aktivitātes?

Vai varat minēt konkrētus piemērus?

Nesen valsts sekretāru sanāksmē izsludināti grozījumi normatīvajos aktos, kas nosaka: publiskajā pasākumā būs jābūt atsevišķai personai, kas ir atbildīga par drošību. Līdz šim šos pienākumus uzņēmas NVO, kas pasākumu organizēja. Turklāt šai personai vajadzēs būt divu gadu pieredzei fiziskās drošības jomā. Līdz ar to NVO būs jāalgo speciāla persona, lai varētu noorganizēt publisku pasākumu.

Savukārt pirms pāris gadiem pieņēma striktākas normas attiecībā pret valsts valodas zināšanām biedrību un nodibinājumu valdes locekļiem – tā ir jāzina augstākā līmenī. Savukārt pašvaldības un Saeimas deputātiem valoda jāzina tādā līmenī, lai varētu veikt savus darba pienākumus. Šāda likuma norma atstāj iespaidu uz tiem NVO, kuri piesaista ārvalstu ekspertus. Piemēram, ietekmē fondu “Dots” un Ārvalstu investoru padomi Latvijā, kas visu laiku mērķtiecīgi bija piesaistījis ārvalstu ekspertus, lai būtu attīstība.

Protams, vēl tikumības likums (grozījumi Izglītības likumā – red.). Tas ir absurdi, ka skolotāji ir nostādīti tādā situācijā, ka baidās, kādu mācību vielu lai skolēniem pasniedz. Gadījumā, ja kādam vecākam liksies, ka tas ir netikumīgi, tad par to būs jāatbild. Ja atceramies, sabiedrību par tikumības jautājumiem sāka izglītēt NVO “Papardes zieds”. Vai valdībai vispār ir kāda vīzija, ko darīsim, ja jau ir aizvērtas ciet durvis NVO, kas ir izaudzīnājusi veselu paaudzi par jautājumiem, par kuriem īsti nerunā ne vecāki, ne skolā? Ir pieņemti nepārdomāti lēmumi, kas iznīcina sistemātiskumu, kas ir bijis piensums sabiedrībai.

Un kā sajūtat negatīvo attieksmi no publiskās pārvaldes puses?

Valsts pārvaldē attieksmes izmaiņas uz negatīvo pusi pēdējos divos gados ir notikušas ļoti strauji. Tās sākās jau ar jaunās valdības deklarācijas veidošanu – aiz aizvērtām durvīm. Iepriekš nevalstiskajām organizācijām bija iespēja iesniegt priekšlikumus un komentēt, šoreiz tas nebija iespējams. Tas jau bija pirmais signāls.

Tas, ko redzam, ir mazliet manipulatīva attieksme, vai ir bijusi vai nav bijusi sabiedrības līdzdalība. Valdība ir noteikusi sociālos partnerus, ar kuriem vienm

ēr izdiskutēt un saskaņot viedokli, kā arī izvēlas NVO, ar kurām konsultēties. Problēma ir tā, ka šīs NVO pārstāv biznesa sektora intereses, nevis sabiedrību kopumā, vai arī tās nedarbojas attiecīgā jomā vai nepārstāv attiecīgo mērķa grupu.

Nodokļu politikas reforma bija spilgts šīs attieksmes piemērs. Īpaši svarīgs bija ziedošanas jautājums, Finanšu ministrija (FM) mūs neuzklausa līdz brīdim, kad informācija neparādījās medijos.

Ziedošana ir kļuvusi neizdevīga.

Sākotnēji ziedotājiem vispār netika paredzētas uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) atlaides, tagad 85% vietā ir 75% atlaide. Liekas, kas nu tur – 10% samazinājums, bet ir svarīgi, kas ir ielikts aiz komata. Tas attiecas tikai uz “svaigo” peļņu, kas nozīmē – lielajiem ziedotājiem ir lieli uzkrājumi un ir jāgaida daudzi gadi, kamēr iestrādāsies jaunais modelis un viņi tiks līdz “svaigai” peļņai. Turklāt norma par nodokļu atlaidēm ziedotājiem īsti nedarbojas, jo ir ieviests 0% reinvestētās peļņas nodoklis. Iepriekš tas bija motivējoši, jo UIN bija jāmaksā jebkurā gadījumā – izņem vai neizņem peļņu.

Vai problēmas ar ziedotājiem ir skārušas daudzas NVO?

Jā, noteikti, ir organizācijas, kas dzīvo tikai no ziedojumiem. Spilgts piemērs ir “Iespējamā misija”. Runa ir ne jau par to, ko tas nozīmē pašai organizācijai, vai tā var samaksāt algas darbiniekiem, bet – ko NVO sniedz sabiedrībai. Šajā konkrētajā izglītības nozarē NVO aizpildīja to robu, ko nespēja Izglītības un zinātnes ministrija (IZM).

“Iespējamā misija” tagad vāc ziedojumus sociālajos tīklos, redzu, ka lielas summas ziedo privātpersonas. Valsts ir pieņēmusi nepareizu lēmumu, un ko dara sabiedrība? Kaut kādā veidā lāpa šos caurumus ar savām finansēm. Tam piemēri ir arī daudzie privātie ziedojumi medicīniskām operācijām, kaut cilvēka tiesības dzīvot būtu jānodrošina valstij.

1. jūnijā tiksieties ikgadējā, divpadsmitajā, Saeimas un NVO forumā. Tajā runāsi arī par ziedojumu problemātiku, sabiedrības līdzdalību un dialoga kvalitāti, politisko līdzdalību, kas ietver arī kritisko domāšanu, izvēloties, par ko balsot. Vai veidojas izpratne no FM puses, ka vajadzētu pārskatīt nodokļu atlaides par ziedojumiem?

Tā ir kā sišanās pret sienu, jo neesot vēl dati par izmaiņām, kurus redzēs pēc pusotra gada. Bet kura NVO izdzīvos pēc gada? Jau teicām, ka šis ir nežēlīgs eksperiments un ir skaidrs, ka daudzu organizāciju pēc gada nebūs. Pieļāvu, ka būs kaut kādu jomu krīze. Ziedojumu sistēma nodokļu reformas rezultātā ir atmesta atpakaļ par gadiem desmit.

Kādus jautājumus vēl pārrunāsi forumā?

Valstiski nav virzīts jautājums, ko darām ar filantropiju. Ko šobrīd dzirdam no publiskās pārvaldes? Ja ir ziedotājs, tad tas ir potenciāls krāpnieks, nodokļu optimizētājs un shēmotājs. Vai tiešām šādā veidā gribam attīstīt filantropiju Latvijā? Turklāt nevar runāt par sadarbību tikai caur naudu. Forumā runāsim arī par to, ka var būt pakalpojuma ziedojums. Piemēram, nodokļu reformas ietvaros zvērinātu advokātu birojs “Sorainen” palīdzēja sagatavot pētījumu par ziedojumiem, gāja uz FM pārstāvēt NVO intereses. Tas ir labs piemērs, ko vajadzētu attīstīt vairāk. Bet, ja ir pakalpojuma ziedojums, tad atkal ir jāmaksā nodokļi, jāraksta atskaites. Samarieši ir aktualizējuši jautājumu par pārtikas ziedojumiem – viņi vāc pārtikas pakas. Šajā jomā varētu būt veiksmīga sadarbība gan ar veikalu tīkliem, gan ar banketu klājējiem. Šo pārtiku nevis izmestu, bet novirzītu mazaizsargātajām sociālajām grupām. Bet patlaban veikalu tīkli saka, ka izdevīgāk ir to izmest, jo ir jāveic nodokļu maksājumi. Uz šo jautājumu vajadzētu paskatīties plašāk.

Kāda ir dialoga kvalitāte starp sabiedrību un publisko pārvaldi?

Visi runā par uzticības krīzi pret publisko pārvaldi. Bet vajadzētu paskatīties arī otrādi – kāda ir publiskās pārvaldes uzticēšanās sabiedrībai? Visi ierobežojumi ir tikai tāpēc, ka nav jau šīs uzticēšanās.

Vai sabiedrība ir pietiekami pārstāvēta Saeimas komisiju sēdēs?

Jā, nevalstiskās organizācijas var piedalīties komisiju sēdēs. Bet vai veidojas dialogs? Nē, pārsvarā tas nenotiek. Vajadzētu vienotu sistēmu, jo daudz kas ir atkarīgs no komisijas priekšsēdētāja. NVO sēž maliņā, ir atļauts izteikties deputātiem, bet ne katreiz to var darīt NVO pārstāvji. Pērn ruden, kad lēmām par NVO finansējumu, deputāti izteica negatīvu viedokli un uzreiz aizgāja prom. Tad, kad puses deputātu vairs nav, varēja izteikties NVO pārstāvis. Bet šādā gadījumā jau neveidojas dialogs, ir vienvirziena komunikācija. Līdz šim mums šķita: ja Saeimā iesūta kādu atzinumu, to pievieno komisijas sēdes materiāliem un NVO izsauc un ļauj priekšlikumus argumentēt. Pirms pāris mēnešiem sagatavojām atzinumu, bet tas iekrita kā melnajā caurumā. Kad jautājums tika izskatīts, mūsu priekšlikumi netika pievienoti sēdes materiāliem, netikām arī aicināti izteikties. Zinājām, ka tā notiek atsevišķās ministrijās, bet tagad redzam, ka tas pats ir arī Saeimā. Kādi vispār ir NVO finansēšanas avoti, lai tās varētu pastāvēt un darboties?

Tā ir saimnieciskā darbība, ziedojumi un publiskā sektora projektu granti. Pirmais ir ļoti sāpīgs jautājums, jo atšķirīgi lasām likumu. FM un Valsts ieņēmumu dienests interpretē likuma normu, ka saimnieciskā darbība var veikt tikai papilddarbības veidā, t.i., maksimums tikai 50% no visiem ienākumiem var būt no saimnieciskās darbības. Tiek runāts, ka FM plāno vēl kaut kā ierobežot saimnieciskā darbību. Savukārt NVO un Saeimas Juridiskais birojs uzskata, ka Biedrību un nodibinājumu likums ļauj v

eikt saimniecisko darbību neierobežotā apjomā, ar noteikumu, ka iegūtais finansējums tiek novirzīts organizācijas mērķa sasniegšanai.

Saimnieciskā darbība dažādās NVO ir atšķirīga atkarībā no darbības jomas. Piemēram, kultūras NVO saimnieciskā darbība ir liels procents no kopējiem ieņēmumiem.

2015. gadā tika izveidots nacionālais NVO fonds, kurā atklātā konkursā uz finansējuma saņemšanu var startēt jebkura organizācija. Politikas plānošanas dokumentos un fonda koncepcijā noteikts, ka minimālā summa būs 700 000 eiro, bet ir tikai 400 000 eiro gadā uz 23 000 organizācijām. Arguments – trūkst finansējuma. Tajā pašā laikā IZM šī gada sākumā iesniedza valdībā iecerī, un MK to apstiprināja, ka ministrija veidos savu nevalstisko organizāciju. Turklāt šai vienai organizācijai gada budžets būs 400 000 eiro. Tā notiek tikai autoritārās valstīs.

Cik nozīmīga ir Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu un citu plānošanas dokumentu sabiedriskā apspriešana? Tagad tiek apspriests projekts 2019.–2020. gadam.

Tas ir pilsoniskās sabiedrības pamatdokuments, rīcības plāns, pēc kura tālāk strādāt. Manuprāt, tam vajadzētu būt ambiciozākam. Piemēram, plānā var ierakstīt tikai tādas aktivitātes, kurām ir paredzēts 100% finansējums. Tad jau tas liecina, ka plāns būs 100% izpildīts! Varbūt vajadzētu uzstādīt stratēģisku virzību, uz kuriem mēs ejam, un pēc tam piesaistīt finansējumu?

Kāds ir jūsu stratēģiskais redzējums, ko ielikt pamatnostādnēs, un uz kuriem NVO iet?

2016. gadā bija advokātu biroja “Cobalt” ziņojums par integrācijas politiku un pārvaldību. Tas diemžēl ir nolikts maliņā, gribam, lai to atkal aktualizē. Viens ir plāns, NVO fonds, bet redzam, ka ir jāveic pārmaiņas pārvaldībā, kas lielā mērā saistās ar Sabiedrības integrācijas fondu.

Kultūras ministrija plānā ir ierakstījusi, ka būs pārmaiņas pārvaldībā. Sagaidām, ka beidzot valstī noteiktu vienu institūciju vai amatpersonu, kas ir atbildīga par pilsonisko sabiedrību. Piemēram, Igaunijā prezidenta birojā ir padomnieks pilsoniskās sabiedrības jautājumā. Vajadzētu būt personai, kas stratēģiski un ar tvērumu raugās, uz kuriem virzās pilsoniskā sabiedrība. Citādi valstij nav redzējuma.

Otrs, ko sagaida NVO sektors no valsts, ir Sabiedrības integrācijas fonda reforma. Jo šī institūcija, kurai vajadzētu attīstīt pilsonisko sabiedrību, kļuvusi sektoram par konkurentu. Birokrātija, kas fondā ir izveidota, nav nekādā veidā atbalstoša NVO. Ir vajadzīgas pārmaiņas.

<https://lvportals.lv/viedokli/296117-nvo-parstave-ar-publisko-parvaldi-neveidojas-dialogs-2018>